

שמעתא עמיקתא

גליון תקע"ג | תשעה באב | תשפ"ג | קהילת הניכוי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תוכב"א

משיעורי

הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א
מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

הלכות מצויות לתשעה באב

ערב תשעה באב

טיול

אין לטייל בערב ת"ב. [רמ"א (סעי' תקנ"ג)]. מחצות היום. [משמעות השעי' שבסמוך. ובפ"ג (סעי' תקנ"ג) במ"ז] מסתפק האם כל היום אסור. ומ"מ נראה שמותר לקחת את הילדים קטנים לגינת שעשועים וכדומה על מנת להעסיקם ואין זה בכלל טיול כי לצורכם הוא עושה.

תלמוד תורה

ערב ת"ב אחר חצות יש נוהגים ללמוד רק דברים המותרים בת"ב בלבד. [רמ"א (סעי' תקנ"ג)]. ויש מפקפקים במנהג זה. ועל כן המיקל בזה בפרט כשעושה כן על מנת למונע ביטול תורה יש לו על מי לסמוך. [ע"י ביאור הלכה (שם)]. וכעין זה כתי האור לציון [ח"ג פכ"ח אות ה.]. ואף הנהגים להחמיר ויכולים להקל ללמוד בדברים המותרים אף בעיון דרך שאלה ותירוץ וכסברת המקילים ללמוד באופן זה [ע"י בזה להלן], דהרי על מנהג זה כבר רבו החולקים עליו. [הגרש"ז זצ"ל (הליכ"ש פט"ו אות א)].

סעודת המפסקת

עריכת סעודת המפסקת

נוהגים לאכול סעודת המפסקת לפני ת"ב. ומנהג ישראל תורה ואין לבטלו. [ע"י בשו"ע (סעי' תקנ"ג)]. וע"י עוד במקור חיים [לח"י רס"י תקנ"א] שכתב שאינו אלא מנהג כני"ל.

בשר ויין

ערב ת"ב לא יאכל אדם בסעודת המפסקת, שאוכלה אחר חצות, בשר, ולא ישתה יין (וזה מצד דינא דגמ', אבל מצד המנהג מבואר לעיל, שיש מחמירים מר"ח או משבוע שחל בו ת"ב, כל א' לפי מנהגו). [שו"ע (שם סעי' א)]. ואפי' בשר מלוח שעברו עליו יותר מבי' ימים ולילה א', ובשר עופות ודגים ויין מנתו דהיינו שאין לו יותר מג"י, נהגו לאסור. [שו"ע (סעי' ב)]. וע"י בכה"ח (אות ג) שאיור אכילת בשר ויין בסעודת המפסקת הוא מדינא דגמ' ונפ"מ דאפי' במקום שלא נהגו איסור בימים הנ"ל בסעודת המפסקת אסורים מדינא דש"ס.

שאר משקים

אף בשאר משקים יש למועט בשתיית [רמ"א (שם סעי' א)], ועל כן אם רגיל לשתות בסעודת ד' כוסות ישתה ג' כוסות. ואין לשתות שכר, ואם הוא אדם חלש שרי. [מ"ב (סעי' ד)].
מאכלים סתמיים שמראיהם וטעמם בשר
בסעודת המפסקת, מותר לאכול אף בפהרסא מאכלים סתמיים שמראיהם וטעמם כבשר, ואין לחוש משום מראית העין כיון שמצויים לרוב (פרט למקומות שהם לא שכיחים). [ע"י בגליון שמעתיא עמיקתא גליון ר"ה בזה. ובאור לציון (פכ"ו הגה ב)].

אכילת דברי תענית

לא יאכל אחר סעודתו צנון ומליח, דברים שנוהג בהם בשאר פעמים, כדי שיתנהג בפרישות. [רמ"א (סעי' תקנ"ג סעי' א)]. אבל דברים שאוכלים כדי להקל על הצום (כגון אבטיח וכדו') מותר. [פשוט, וכן פסק הגר"ק זצ"ל (יד לבהמ"צ)].

שני תבשילין

ערב ת"ב לא יאכל אדם בסעודת המפסקת שני תבשילין. [שו"ע (סעי' א)].

מה בכלל תבשיל

דבר צלוי בכלל תבשיל לענין זה. [רמ"א (סעי' א)]. וי"א שה"ה כבוש ומעושן חשיב תבשיל. [מטה יהודה (שם על סעי' א) וכה"ח (סעי' תקנ"ג אות כ)]. ויש מקילים בזה. [נרד"ש (אות ז)]. ודבר אפי' אינו בכלל תבשיל. [א"י בוטשאטש (סעי' תקנ"ג)]. ודעת התעוררות תשובה [ח"ג ס"י (שם) שמאפה דינו כתבשיל. וע"י עוד בא"י (מחדו ת"מ) שם] שמאכל שהושרה בכלי ראשון או בכלי שני אף כשהסייב אינו בכלל תבשיל, וכן מאכל שעירו עליו מים חמים מכלי ראשון אין היותר מכדי קליפה בכלל תבשיל, ואם פסק הקילוח הכל אינו בכלל תבשיל].

מין אחד בב' קדרות

אפי' בישל מין אחד בשתי קדרות מקרי שני תבשילין (אם אחד בלילתו עבה ואחד בלילתו רכה, אבל אם שניהם שווים נחשב תבשיל אחד). וכן יש להחמיר ולזהר משני מינים בקדרה אחת. [שו"ע (סעי' א) ומה"ח (סעי' א)].

דבר שהרדף לבשלו בקדרה אחת

דבר שדרכו לבשלו בקדרה אחת כל השנה, כגון אפונן שנותנים עליהם בצלים וביצים נשבת תבשיל א'. [שו"ע (שם) ומ"ב (סעי' ח)]. וע"י בכה"ח (אות כג) שאף שאין דרך שאר מקומות בכך מותר למי שדרכו בכך. והדיון כן אף אם הדרך לבשלם בנפרד וגם ביחד, ועל כן תבשיל עגבניות וביצים, נחשבים תבשיל א', ומותר לאוכלם בסעודת המפסקת. [אור לציון (ח"ג פכ"ח אות א)].

כשאין אחד בא' להטעים את השני

יש מסתפקים שאין היתיר הנ"ל אלא באופן ששני המינים מטעמיים זה לזה, וכגון בצלים וביצים שמתעמיים את האפונן, אבל אם מבשל סתם שני מינים בסיר אחד, כמו אטריות ותפוחי אדמה, יש לומר שנחשבים לשני מינים. [בה"ל (שם ד"ה שנותנים)]. וי"א שבכל אופן נחשב תבשיל אחד וע"י מותר מרק ירקות שיש בו כמה סוגי ירקות בכלל תבשיל אחד. [אור לציון (שם)].

מאכלים שעבור תהליך פסטור

י"א שמוצרי חלב שמבשלים אותם ע"י הפסטור והגיעו לשיעור יד סולדת בו, כגון חמאה וגבינה ושמנת, שכיון שעכ"פ נתבשלו, הרי הם בכלל איסור אכילת ב' תבשילין שאסרו חז"ל, ואין לאוכלם אם אוכל תבשיל אחר. [אור לציון (שם אות ב)].

תבשיל הנעשה מוצר האוכל כמו שהוא חי

תבשיל הנעשה מדבר שנאכל כמות שהוא חי, אע"פ שאינו נחשב תבשיל לענין בישולי עכו"ם, לענין זה נחשב תבשיל. [שו"ע (סעי' תקנ"ג סעי' א)].

מאכל ממולא

לביבות ממולאים גבינה נקרא שתי תבשילין. וכן אטריות עם גבינה וכדו' כיון שרוב פעמים אוכלים אותם בנפרד. [מ"ב (סעי' ז)]. ויש מקילים בכל זה כיון שהדרך לעשות כן אע"פ שלא עושים כן ברוב הפעמים. [ע"י במ"ב (שם) בשם הב"י. ובשעה"צ (אות ז)]. ויש להחמיר בזה. [מ"ב (שם)]. ומ"מ מאכל שתמיד נאכל עם מילוי כגון בלינצ'עס נחשב תבשיל א'. [נרד"ש (אות ח)].

אכילת פירות ממינים שונים

מותר לאכול פירות כשהם חיים, אפי' כמה מינים. [שו"ע (סעי' תקנ"ג סעי' ד)].

אכילת ביצים או עדשים

יש נוהגים לאכול עדשים עם ביצים מבושלים בתוסם (במקום שדרכם לבלש כך כל השנה), שהם מאכל אבלים. [שו"ע (סעי' תקנ"ג סעי' ה) ומ"ב (סעי' ג)]. ויש נוהגים לאכול ביצים קשות, שהוא ג"כ מאכל אבלים. [רמ"א (שם)]. ויש נוהגים לאכול הביצים מטובלים באפר. [מועד לכל חי (לגרי"ח פלאגי ס"י י אות כט) בשם הלב מבין. וכן הוא בשד"ח (פאה"ש מע"י בין המצרים ס"י א אות ז)].

ביצה רכה, קשה או מבושלת

שני סוגי ביצים, כגון חביתה וביצה קשה בכלל שני תבשילים. [אור לציון (ח"ג פכ"ח אות א)]. וי"א שיש להחמיר אף בביצה רכה וביצה קשה להחשיבם כשני תבשילים. [ע"י בנ"א איש חי (שנה א) דברים אות יט] כתי שיש להסתפק בזה וע"י יש להחמיר. [דעת התורת חיים (סופר ס"ק ז) להקל בזה].

תה, קפה ושאר משקים חמים

תה, קפה, שקו וכדו', אינם נחשבים כתבשיל, ומותר לשתות מכולם וחוף מזה עוד תבשיל. [שער"ת (אות א) והגר"ש זצ"ל (אשרי האיש פי"ע אות יא)].

פת הריבה

מי שאפשר לו, לא יאכל בסעודה המפסקת אלא פת חריבה במלח וקיתון של מים. [שו"ע (סעי' תקנ"ג סעי' ז)]. ויש מחמירים לטבל אחר אכילתו פת באפר ולאכול, על שם ויגרס בחצץ וגו' (איכה ג, טז). [רמ"א (שם)]. ואומר זהו סעודת ת"ב. [מ"ב (סעי' ט)]. ומ"מ אל ימעט בשיעור אכילתו אלא יעשה באופן שיוכל לסבול התענית, וכן בשתיית המים. [מ"ב (סעי' ט)].

ישיבה על הקרקע

נהגו לישוב על גבי קרקע בסעודה המפסקת (ואין צריך לחלוץ מנעילו). [שו"ע (סעי' תקנ"ג סעי' ז)]. ואם הוא אדם חלוש יוכל להניח כר תחתיו. [מ"ב (סעי' ז)]. ונוהגים לעשות כן מתחלת הסעודה. [הגרש"ז זצ"ל (שם הגה ה)]. ולאחר הסעודה מותר לישוב על ספסל (עד זמן התחלת התענית). [מ"ב (סעי' ח)]. ונשים נהגו להקל לא לשתת ע"ג הקרקע. [הגרש"ז זצ"ל (שם הגה ה)].

שלא להתחייב בזימון

יש לזהר שלא ישבו שלשה לאכול בסעודה המפסקת, כדי שלא יתחייבו בזימון, אלא כל אחד ישב לבדו ויברך לעצמו. [שו"ע (סעי' תקנ"ג סעי' ח)]. ובדיעבד אף אם ישבו ג' לא יזמנו דלא חשיב קביעות. [מ"ב (סעי' יט)].

דעתו לאכול עוד סעודה לאחר מכן

כל הדינים הנ"ל תקפים בסעודה שדעתו להפסיק בה, והיינו שאין דעתו לאכול עוד אחריה סעודת קבע, וכשהוא אחר חצות, אבל אם היה קודם חצות, או אחר חצות ודעתו לאכול אחריה סעודת קבע, אין צריך לזהר בדברים הללו. [שו"ע (סעי' תקנ"ג סעי' ט)]. אבל אם אוכל אח"כ רק אכילת עראי לא נחשב לסעודה כלל וא"כ הסעודה הקודמת היא עיקר הסעודה ואסור לאכול בה שני תבשילין. [מ"ב (סעי' כ)].

אין לנהוג למעשה

מנהג בני אשכנז לאכול סעודה קבועה קודם מנחה, מברכים בהמ"ז, ואח"כ מתפללין מנחה ואוכלים סעודה מפסקת. ונוהגין להרבות קצת בסעודה ראשונה, כדי שלא יזיק להם התענית. [רמ"א (שם) ומ"ב (סעי' כ)]. והטעם שמתפללין מנחה, כדי לגרום היסח הדעת בין ברכה אחרונה לאכילה החדשה, כי בלא"ה הוי בכלל גורם ברכה שאינה צריכה, ואם התפלל בביתו ויברך גם ברכת המזון מסיפק לזה, אבל ברכת המזון לבד לא מועיל. [שעה"צ (אות ט)]. ויראה כל אדם שלא ישבעו יותר מדאי והחכם עיניו בראשו כדי שיוכל לאכול אחר מנחה, סעודה המפסקת שלא יהא כאכילה גסה ועראי. [מ"ב (סעי' כ)].

מי שאינו מתענה בת"ב

אף מי שלא צם בת"ב, חייב בסעודה מפסקת. [הגרש"ז זצ"ל (הליכ"ש פט"ו אות ב) והשבט הלוי (ח"י רס"י פ"ג) כתי שכן מסתבר].

לחזור לאכול אחר סעודת המפסקת

אף על פי שאכל סעודה המפסקת, מותר לחזור ולאכול אלא אם כן קבל עליו בפירוש שלא לאכול עוד היום או שמקבל עליו התענית. [שו"ע (רס"י תקנ"ג) ומ"ב (סעי' א)].

קיבל עליו התענית

אם קיבל עליו התענית אסור לו כל מה שאסור בת"ב חוץ מנעילת הסנדל שהרי רואין שאינו חולץ מנעילין, ועל כן הוי כאילו התנה בפירוש חוץ מזה. [מ"ב (שם סעי' ב) ושעה"צ (אות ג)]. ובכל זה דוקא כשקיבל עליו ההוספה מפלג המנחה ולמעלה הא קודם לכן לאו קבלה היא ומה דקיבל בפירוש קיבל ותו לא. [מ"ב (סעי' א) ומה"ח (סעי' א)].

קיבל התענית בלב

אם קיבל התענית רק בלב י"א שאינה קבלה, אלא צריך להוציא בשפתיו. [רמ"א (שם)]. וי"א שאף בלב הוי קבלה. [מ"ב (סעי' ב)]. ואם לא קיבל לבדו להתענות אפי' בלב אלא שגמר בדעתו שלא לאכול אינו כלום, ומ"מ נכון יותר להתנות בפירוש בפה או בלב שאינו מקבל עליו התענית עד בתי"ש. [מ"ב (סעי' ג)]. ואם הצום הוא במוצי"צ א"צ להתנות, כיון דאסור להראות עיניו בשבת מסתמא לא נתכוון להפסיק לשם תענית. [שעה"צ (אות ז)].

תשעה באב

ת"ב אסור באכילה, בשתייה, בסיכה, תשה"מ ובעניילת הסנדל. וכל מי שאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה. [שו"ע (סעי' תקנ"ד)].

זמני היצום

ת"ב צי"מ כיומו לכל דבר, ואין אוכלים אלא מבעוד יום, ובין השמשות אסור כיוה"כ. [שו"ע (סעי' תקנ"ג סעי' ג)]. בין בכניסתו ובין בציאתו, אלא שא"צ להוסיף. [מ"ב (סעי' ג)].

חובת הצום מדרבנן או מדברי קבלה

י"א שצום ת"ב תוקפו מדברי קבלה. [ט"ו (סעי' תקנ"ד סעי' ד)]. וי"א שחיובו מדרבנן. [אבני"ז (אה"ע ח"א סי' ח אות ה)]. וע"י משי"כ בתשובות והנהגות (ח"ב סי' רס"ב ד"ה ומשמתי) בשם הגר"ז זצ"ל. וע"י עוד בגליון קלי"א לענין האם דברי קבלה כתי].

גדר חובת האבלות

דין ת"ב דינו כאבלות על שאר קרובים לאחר ג"י. [קרבן תנאל (מו"ק פי"ג אות ט)]. וע"י במ"א (סי' תקנ"ט סעי' ח). וע"י עוד בהליכ"ש (פט"ו הגה טז). ויש בה דברים לחומרא ולקולא כי היא אבלות דרבים ומאידך היא אבלות ישנה, ע"י במהרי"ל (סי' ר"א), ואכמ"ל].

שיעור אכילה

שיעור אכילה בתעניות (שאם אכלו אינו נחשב מתענה), י"א שהוא ככותבת. (ביאור הלכה (סי' תקנד).) וי"א שהוא כזית. [כן משמע לכאו מהשויע (רסי' תקסח). וכן פסק המהר"ם שיק (או"ח סי' רפט). וכ"כ שבט הלוי (ח"ד סי' נו ד"ה ובאמת וחי' ס'י קח)]. **ומסתבר כדעה הראשונה**. (הגרש"י' זצ"ל (שם פ"ג סוף הגה ט) דלא מסתבר שהחמירו דז"ל יותר מיוה"כ. וע"י בשד"ח (מע' בהמ"צ סי' ב א'ות טו) שחילק מהא הדחש"ע הנ"ל. וע"י במועדים וזמנים (ח"ה סי' שלג). מ"מ לכל הדעות אסור לאכול או לשתות אפי' משהו. (מ"ב (סי' תקסח ס"יק ה)).

שיעור שתייה

שיעור שתייה בתעניות (שאם שתהו אינו נחשב מתענה) הוא מלא לוגמיו. (שו"ע (סי' תריב סעי' ט) לענין יוה"כ. וכ"כ המ"ב (סי' תקסו ס"יק ה) לענין שאר התעניות).

טעה ואכל

מי שטעה ואכל באחד מהתעניות צריך להשלים התענית ואינו צריך להתענות יום אחר. (מ"ב (סי' תקמט ס"יק ג). וע"י בכה"ח (אות ז)). ועי' עוד מש"י"כ בהל' מצויות לתענית – גליון ש"י"ב.

הפטורים מהצום

ע"י מש"י"כ בזה בהל' מצויות לתעניות - גליון ש"י"ב.

דינים מיוחדים לפטורים מהתענית

חולה שיכול לצום עד חצות

חולה שרשאי לאכול אין חיוב עליו להתענות כלל, בדמקום חולי לא גזרו רבנן. [אבני'ז (סי' תקפג)]. ואף אם הוא חולה קצת שפטור מצלום בתי"ב נדחה אינו צריך להתענות. [הגרש"י'א זצ"ל (הליכ"ש תי"ב פט"ז אות ד והגה ט). וכן פסק הגרש"י'א זצ"ל (הלי' ומהגוי בהמ"צ פ"ז הגה 18) במקום שיש קושי לעשות כן.] ומי"מ אם יכולים להתענות איזו שעות (והדבר אינו גורם נזק כלל), ועשו כן, אכן אם גם זה קשה להם לא יתענו כלל. [בית הלל (וי"ד סי' רסה סעי' ד) הביאו השע"ת (סי' ז) ומ"ב (סי' קד) לענין חיה תור ל'. וכן פסק הגרש"י'א זצ"ל (שם הגה ד) לענין מעוברות ומניקות]. ומי"מ ראוי שלא יאכלו ולהתענן במאכל ובמשתה, אלא כדי הצורך בלבד. (שו"ע (סי' תקנד סעי' ה)).

יבול לצום כמה שעות – לצום ביום או בלילה

י"א שיוולדת או חולה שאינו יכול להתענות כל הלילה וכל היום, אך מקצת הלילה או היום יכולים להתענות (ע"י בזה לעיל), עדיף שיתענה ביום ולא בלילה. [נזירות שמשון (סי' תקנב)]. ויש חולקים שיש להתענות בלילה שעדיין לא נקרא חולה לענין זה כיון דאין לו צורך כלל לאכול וכלשון השו"ע "חולה שצריך לאכול וכיו"י". וכן עיקר. [הגרש"י'א זצ"ל (הלכות ומנהגי בהמ"צ פ"ז הגה 21). כן משמע מסימתי הפוסקים הנ"ל].

לאכול פחות פחות מכשיעור (ואכילה כשרי לו בשתייה)

י"א שחולה שאבי"ב, צ"צ לאכול ולשתות בשיעורים בתי"ב. [כן מוכח מהרע"א (קי' סי' כד)]. וי"א דלא הותר לו אלא כדי ארצו וחיותו ואם די לו בשתייה לא יאכל, לא יאכל ולא ישתה יותר ממה שצריך. [ותי"ס (סי' קנז)]. ואי סגי ליה באכילה או שתייה פחות מכשיעור, אסור לו לאכול יותר. [מהר"ם שיק (סי' רפט) אף אליבא דהחתי"ס. מיהו בתשובה שלאחר מכן (סי' רצ) סתר דברי עצמו דפחות פחות מכשיעור א"צ. וע"י במהרי"ל דסקין (ק"י'א סי' ה אות עה) ובתשובות והנהגות (ח"ב סי' רסא)]. והעיקר כדעה הראשונה. [כן מבואר מסימתי הפוסקים. וכן דעת הערוה"ש (סי' תקנד אות ז), השבט הלוי (ח"ד סי' טו ד"ה זה), החו"י'א (תורת היולדת פמ"ח הגה ט) והגרש"י'א זצ"ל (ק"ע"מ עמ' עז). וע"י בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ב].

כריא שהותר לו לאכול למנוע חולי

כריא שרשאי לאכול בתי"ב ע"מ למנוע חולי, י"א שחי"ב לאכול פחות פחות מכשיעור. [הגרש"י'א זצ"ל (מנהגי בהמ"צ קארפ פ"ז הגה 16) אליבא דהבה"ל (סי' תקנד ד"ה בדמקום)]. וי"א שא"צ שיעורים. [כן נראה עיקר. [בהב"ל (ח"ד סי' נו ד"ה זה וח"ט סי' קלא אות ג), עיני"ש אדן שבגאר דברי הבה"ל וכדבריו מבואר להדיא בפתחי עולם שהוא מקור דברי הבה"ל. ובר מן דין הכי מסתבר שאם היה חובה לעשות כן היה כותב זאת להדיא במי"ב]. ובת"ב דחורי ודאי א"צ להחמיר. [דקל טפ'י. וכן משמעות הפוסקים].

חולה שאוכל פת בתי"ב נוטל ידיו כרגיל (כל ידיו). [הגרש"י'א זצ"ל (הליכ"ש פט"ז אות ה)].

אמירת נחם בכרכת המזון

מי שאכל בתי"ב, י"א שיאמר נחם בכרכת המזון בכרכת בונה ירושלים. ואם לא אמרו אינו חוזר. [רמ"א (שם) ומ"ב (סי' ק)]. וי"א שאין לאומרו כלל. [כן הביא המ"ב (סי' ק)]. ולמעשה יש לאומרו. [תגרש"י'א זצ"ל (אוצר הברית פי"א ה' ה הגה ז). והאור לציון (ח"ג פכ"ט אות ז) כתב שמי שאומרו יש לו על מה לסמוך]. אולם קטנים א"צ לאומרו. [הגרש"י'א זצ"ל (פט"ז הגה 16)].

שאר עינוים

רחיצה אסורה בתי"ב, אפי' בצונן, ואפי' חלק מגופו בלבד. [שו"ע (סי' תקנד סעי' ז)].

גופו מלוכלך

אם היו ידיו (או שאר מקומות בגוף) מלוכלכות בטיט ובצואה, מותר לרחוץ להעביר הלכלוך שאינו אסור אלא רחיצה של תענוג. [שו"ע (שם סעי' ט) ומ"ב (סי' טט)]. ולא יטול כל ידיו אלא לפי הצורך להעביר הלכלוך. [שו"ע (שם)].

אינו מכווץ לרחיצה של תענוג

לא נאסר אלא רחיצה של תענוג ועל כן נשים המבשלות וצריכות לרחוץ הבשר אף דממילא רוחצות גם ידיהן מותר. [שו"ע (שם סעי' ט) ומ"ב (סי' טט)].

לצורך חיטוי – שימוש באלכוהול ג'ל
מותר לרחוץ ידיים לצורך חיטוי. וע"כ מותר לשטוף ידיים בסבון או באלכוהול ג'ל. [כי אין זה בכלל רחיצה של תענוג וע"כ שריא כמבואר לעיל].

רחיצה בקצת מים

לאחר שניגב ידיו ועדיין עליהן יש לחות קצת, רשאי להעביר ידיו על עינו, לנקות לפלוף שעליהן או על פניו, ידיו ורגליו, כיון שאין הלחות טופח ע"מ להטפיח. [שו"ע (שם סעי' יא) ומ"ב (סי' קב)]. ואם דרכו לרחוץ עינו במים כשיש עליהן לפלוף, רוחצם ואינו חושש, דהוה ליה כטיט וכצואה שרוחץ כדרכו. [שו"ע (שם)].

מגבת רטובה

מותר לשרות מפה במים בערב תי"ב ומוציאה מן המים והיא מתנגבת עד שאין בה טופח ע"מ להטפיח, אבל בלא"ה אסור, ומקנח בה פניו ידיו ורגליו, אפי' אינו עושה רק לתענוג, שרי, כיון שהאשר נגובה. [שו"ע (סעי' ד) ומ"ב (סי' קט)].

רחיצת הפנים

מי שהוא איסטניס וצריך לקנח פניו במים ואין דעתו מיושבת עליו כל היום עד שיקנח במים, רשאי לקנח, אבל שאר כל אדם אסור. [מ"ב (סי' קב)].

מצטער מהזיעה וריח נודף ממנו

יש מי שאומר שאף המצטער בזיעה הרבה, וריח הזיעה נודף ממנו, לא ירחץ עצמו (שהרי יכול להשאר בביתו). [אור לציון (פכ"ז הגה ה)].

רחיצה לצורך פרנסתו

ההולך לשמור פירותיו, ערב במים עד צוארו ואינו חושש, אבל בחזרה, אסור. [שו"ע (סעי' ג)]. והתירו בזה מפני הפסד ממון וע"כ בחזרה שאין בו משום הפסד אסור. [מ"ב (סי' קח)].

כא מן הדרך (רחיצה לצורך רפואה)

הבא מן הדרך ורגליו כחות, מותרת לרחוץ במים. [שו"ע (סעי' יד)]. שאין זו רחיצה מחמת תענוג אלא לרפואה לחזקם. [מ"ב (סי' קז)].

כלה תוך שלשים יום מהחתונה

כלה אחר נשואיה כל ל' יום מותר לרחוץ פניה כדי שלא תתגנה על בעלה. [מ"ב (סי' קט)].

בעלי ברית

תי"ב שחל להיות בשבת ונדחה ליום ראשון, בעל ברית מתפלל מנחה בעוד היום גדול, ורוחץ. [שו"ע (סי' תקטג סעי' ט)]. והיינו מנחה גדולה אחר חצות היום. [מ"ב (סי' לו)]. ועיין לעיל בפטורים מהצום, מי בכלל בעל ברית.

רחיצה לצורך מצוה

אשה הצריכה לעשות הפס"י אין לה לרחוץ כל גופה ללבישת לבנים אלא תרחץ פניה של מטה לבד. [שענה"צ (סי' תקנא אות לה)].

טבילת מצוה

אישה אינה טובלת בליל תי"ב. [שו"ע (סי' תקנד סעי' ח). וכתב המ"ב (סי' ק"ח) שתרחוץ ותחוף עתי"ב ולמוצאי תי"ב חופפת מעט קודם הטבילה דבעינן סמוך לחפיפה טבילה. והמנהג שחופפת מוצאי תי"ב, אם לא בשעת הדחק, ע"י בסד"י (סי' קצז סי' ק"א) ובשיעורי שבת הלוי (שם אות ב). וע"י מש"י"כ בזה בשמעתא עמיקתא גליון רכ"ח. ובמקום דוחק גדול י"א שמותר לחוף בתי"ב ביום ולטבול בערב כיון דאינה רחיצה של תענוג. וישאל שאלת חכם, ע"י בשו"ת זכרון יהודה (ח"יא סי' קעו) והביאו בשיעורי שבת הלוי (סי' קצז אות ב ד"ה בשו"ת)].

לרחוץ הקטנים

ילדים שיש צורך לרחצם מותר לרחצם כרגיל ואף שממילא הגדול רוחץ ידיו. [שהרי קטנים אינם בכלל איסור רחיצה ואף בתשעת הימים שנהגו להחמיר היינו ברחיצה של תענוג כמי"ש בשמעתא עמיקתא גליון שצ"ז, עיני"ש. ומש"י"כ אף שממילא הגדול רוחץ ידיו הוא ממה שמבואר לעיל לענין רחיצת בשר].

נטילת ידיים

נטילת ידיים שהרית

נוטל אדם ידיו שהרית [שו"ע (סי' תקנד סעי' י)], כיון שרוח רעה שורה על הידים ועל כן דינו כמי שמלוכלך בטיט שמותר לו לרחוץ מקום הטינוף. אלא שיש שמפקקים בזה שא"א לברך על נט"י זו שאין עליה שם רחיצה, וע"כ יעשה צרכיו ויטול ידיו ואז יברך ענטי"י משום תפלה. [מ"ב (סי' ק"א)]. וע"י בכה"ח (אות ג) שכת' שמהנה העולם לברך כפסק השו"ע]. ובכל אופן אין ליטול את כל היד אלא עד קשרי אצבעותיו. [שו"ע (שם)]. ומי"מ א"צ לצמצם בדיוק עד קשרי אצבעותיו. [חזו"א (ד"נים והנהגות וארחות רבנן)].

הנוהג ליטול ד' פעמים

הנוהג ליטול ד"פ בבוקר רשאי לנהוג כן אף בתי"ב. [כה"ח (אות ח)].

נטי"א אחרי יציאתו מבית הכסא

אם הטיח מים או עשה צרכיו ואין דעתו להתפלל, נחי' הפוסקים אם רשאי ליטול ידיו (עד קשרי אצבעותיו), ועל כן נכון ליגע בחלק המכוסה בגוף (המחייב נטילה) דבאופן זה רשאי לכו"ע ליטול ידיו (עד קשרי אצבעותיו). [ע"י בשו"ע (סי' תריג סעי' ג), במ"ב (סי' קד) ובערוה"ש (אות ג). וע"י בביאור הלכה (סי' תריג ד"ה ואם) שמצדד שאף אם יצא מבה"כ קבוע אין ליטול ידיו. אלא דשם מיירי לענין הו"כ דחמיר טפי כמבואר שם. שו"מ דדעת הגרש"י'א זצ"ל (אשרי האישי פע"יא אות ז) להחמיר בה].

הנוהג ליטול ג"פ לאחר עשיית צרכיו

הנוהג ליטול ידיו ג"פ לאחר עשיית צרכים רשאי לעשות כן גם בתי"ב עד מקום קשרי אצבעותיו. [מטה אפרים (סי' תריג אות ה) והגרש"י'א זצ"ל (שם אות ג)].

נגע בנעלי גומי וכדו'

הנוגע בנעלי גומי או בד שאינם חדשים צריך ליטול ידיו. [הגרש"י'א זצ"ל (שם אות ח)].

לכבוד התפלה

מותר לרחוץ ידיו (עד קשרי אצבעותיו) אף לתפלת המנחה. [מ"ב (סי' קא)].

כהן העולה לדוכן

כהן העולה לדוכן נוטל ידיו עד הפרק. [הגרש"י'א זצ"ל (אשרי האישי פע"יא אות ח)].

סיבה

תי"ב אסור אף בסיכה. [שו"ע (סי' תקנד סעי' א)]. ואסור לסוך אפי' אבר אחד. [מ"ב (סי' קט)]. וסיכה הוא דבבר שדרכו לסוך בו כגון בשמן או בחלב בבורית וכה"ג. [מ"ב (סי' קח)]. וכן מריחת קימנים בכלל איסור סיכה. [הגרש"י'א זצ"ל (אשרי האישי פע"יא אות ט)].

לצורך ריפוי וכדו'

סיכה אסורה כשהיא לתענוג, אבל מי שיש לו חטטין בראשו, סך כדרכו. [שו"ע (סעי' טו)].

כלה תוך שלשים יום מהחתונה

כלה אחר נשואיה, כל ל' יום מותרת לסוך פניה כדי שלא תתגנה על בעלה. [מ"ב (סי' קט)].

סיכת דאודורנט

מותר לסוך דאודורנט במקומות הזיעה ולהשתמש בבושם העשוי להעביר ריח, אם יש צורך גמור בדבר. [הגרש"י'א זצ"ל (הליכ"ש פי"ד סוף הגה 56)].

איפור

אסור לאישה להתאפר בתי"ב. [בעל הגא"מ (נטעי גבריאל ביהמ"צ ח"ב פעי"ג אות ה), וטעמו משום שיש בזה משום סיכה. וע"י בשו"ע (וי"ד סי' שפא סעי' ו) שאיפור אסור בז' ימי אבלות].

מדינא מותר לאשה ללבוש תכשיטים המיוחדים לחול (אבל לא של שבת וימי שמחה). אלא שהמנהג הפשוט שלא להתקשט. [ע"י בשעה"צ (סי' תקנד אות מד). וע"י עור באי"א מבוסשאטס (רסי' תקנא)]. וכ"כ בנטעי גבריאל (ח"ב פעי"ג אות ח)]. ומי"מ הטבעת שדרכה לילך בה תדיר אין בו מנהג להחמיר. [נטעי גבריאל (שם)].

נעילת הסנדל

תי"ב אסור אף בנעילת הסנדל. [שו"ע (סי' תקנד סעי' א)].

נעלי גומי וכדו'

איסור נעילת הסנדל, הוא בשל עור דאי לא כן לא נקרא נעל, ועל כן אם הוא של בגד או של עץ או של שעם (פי' קליפוי עץ) וגמלי, מותר. [שו"ע (סי' תקנד סעי' טז) ומ"ב (סי' קז)].

נעל מעורב בעור

נעל מחומר שאינו של עור אבל מחופה הוא בעור מלמעלה, אסור. [שו"ע (סי' תקנד סעי' טז) ומ"ב (סי' קז)]. ואף דהשולים הם ג"כ של עץ מי"מ אסור. והי"ח אם השולים הם של עור אסור. [מ"ב (סי' קא)]. ומי"מ נעלים סינטטיות שרק הרצועות מעל קו הרגל עשויות מעור, מותר לנועלן באופן שרצועות העור אינם נוגעים ברגליו. [הגרש"י'א זצ"ל (אשרי האישי פע"יא אות יב)].

נעלי גומי נוחים

מעללים שאינם של עור, אם הם נוחים ביותר, יש מקום להחמיר שלא לילך בהם. [ע"י בשע"ת (סי' תקנד סי' יא). וכן פסקו הגרש"י'א זצ"ל (שם אות ד) ובעל השבט הלוי (מבית לוי ח"י"ג עמ' מא)].

נעלים הנראים נעלי עור

נעלים סינטטיות דמויות עור מותר לנועלם משום שבזמננו אין בהן משום מראית העין, כי כולם יודעים שיש נעלים כאלו בשוק. [הגרש"י'א זצ"ל (אשרי האישי פע"יא אות יב)].

מודרסים מצופים עור

אין להשתמש בתי"ב במדרסים ממתכת וכדו' המצופים בעור. [הגרש"י'א זצ"ל (שם אות יב)].

יוצא לדרך

היוצא לדרך מותר לו בנעילת הסנדל, וכשיגיע לעיר יחלצנו. [שו"ע (סעי' יז) ומ"ב (סי' קא)]. וכל זה כשהולך ברגליו למרחקים. והתירו משום שהוא טורח גדול לילך יחף דרך רחוק (וטוב שיתן קצת עפר בנמעלים), אבל כשהולך למקום קרוב (ואין בדרך טיט וכדו') או שהולך בכלי תחבורה וכדו' אסור. [מ"ב (סי' קד)].

חובת הינוך

מעיקר הדין אין חובה לחנך הקטנים בנעילת הסנדל בת"ב. [כח"א (ככל קנב אות יז) משום שהוא דבר שיש בו צער. והביאו הדברי יציה (ארו"ח ח"ב סי' רלו)]. ומי"מ בזמנינו ששכיח נעליל גומי נוחים ראוי לחנכם. [הגר"נק"ז זצ"ל (יד לבהמ"צ)]. ועיי בארחות רבנו (ח"יב עמי קג) שכן נהגו בבית הגר"ייק זצ"ל. וכן דעת הגרשי"א זצ"ל (אשרי האישי פעי"א אות ד). ומי"מ ליל דליכא חיוב כי מעיקרא לא גזרו רבנן, עיי בכח"א (שם)].

שאלת שלום - טיול

שאלת שלום

שאלת שלום לחבירו אסורה בת"ב. [שו"ע (סי' תקנ"ד סעי' כ)]. וכן "בוקר טוב" אסור. [מ"ב (סי"ק מא)]. והי"ה שאלת "מה שלומי" או "איך אתה מרגיש" ששואל אדם לחברו משום דרך ארץ, אסור. [הגרשז"א זצ"ל (שם הגה 30)]. והדיטוט שאינם יודעים ונותנים שלום, משיבים להם בשפה רפה ובכובד ראש. [שו"ע (סעי' 6)]. וטוב שידועי לו שהיום אסור ליתן שלום ולא יהיה לו איבה עבור זה עליו. [מ"ב (סי"ק מב)].

ברכת מזל טוב

מברכים ברכת מזל טוב בת"ב. [הגרשז"א זצ"ל (שם פט"ו הגה 30)]. וכן הוא בשער החיים (פכ"א אות ז (סי"ק ז)]. ואף בלחיצת היד שרי. [הגרשי"א זצ"ל (ישא יוסף ח"א סי' קיז)].

נתינת מתנה

אסור לשלוח מתנה לחברו בת"ב. [מ"ב (שם סי"ק מא)]. אבל כי"ז לאדם שאינו נצרך, אבל לעני ובפרט כשהוא תי"ח מצוה יש בדבר, כי"ש אם שולח מעות להוצאת בני ביתו, ובלאו הכי כבר נהגו בכל תפוצות ישראל לחלק צדקה לעניים בת"ב. [כה"ח (אות צא)].

טיול

אין לטייל בת"ב, כדי שלא יבא לידי שחוק וקלות ראש. [שו"ע (שם סעי' כא)]. ומי"מ מותר לקחת את הילדים קטנים לגינת שעשועים וכדומה על מנת להעסיקם ואין זה בכלל טיול כי לצורכם הוא עושה. [נכן נלעי"ז].

תלמוד תורה

לימוד האסור והמותר בת"ב

בת"ב אסור לקרות בתנ"ך, ולשנות במשנה בתלמוד ובמדרש ובהלכות ובאגדות, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב (תהילים יט, ט), אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה. [שו"ע (סי' תקנ"ד סעי' א)]. ועיי ברדב"י (ח"ב סי' תקנ"ט) שבגאר דאע"ג תד"ת הריא מצוה מהי"ת ואבלות היא מדרבנן, מי"מ ניתן לחז"ל לעקור דבר מהי"ת בשב ואל תעשה]. ואם יש ביניהם פסוקי נחמה, צריך לדגלם. [שו"ע (שם)]. וכן מותר ללמוד הלכות אבלות. [קשו"ע (סי' רז אות א)]. והלכות תשעה באב. [לקט יושר. וכן דעת הגרשז"א זצ"ל (שם הגה 36)].

תינוקות של בית רבן

אף תינוקות של בית רבן בטליון מת"ת. [שו"ע (שם)].

שאר הכמות וקריאת כתבי עתים

אסור ללמוד בשארי הכמות וכי"ש לקרא בכתבי עתים שלא יסיח דעתו מאבלות וכי"ש אם יש לו עונג בקריאתם שוודאי אסור. [ערוה"ש (יו"ד סי' שפ"ד אות ט) לענין אבל והי"ה בת"ב. וצ"ל לפי"ז שמז שאסרו תי"ת משום שמשמח ותפילי' משום היסח הדעת דשאני תורה שמביא ליר"ש].

הרהור בת"ת

אסור ללמוד אף בהרהור כי יש בזה משום שמחה. [המהרי"ל (סי' ר"א אות ב) ושו"ע (שם סעי' ג)].

ספרי מוסר

י"א שלא נאסר ללמוד בספרי מוסר ואדרבה ראוי לעשות כן. [מאירי (מו"ק כא:) ושד"ח (מע' אבלות אות כה) בשם ספר נוה שלום]. וי"א שיש להתיר למי שרגיל ללמוד מוסר. [חזו"א (דברי סופרים קיצור הל' אבלות עמי ג אות כט)]. ויש מי שאוסר בכל אופן. [גאר לציון (ח"ג פכ"ט הגה א)]. והמקיל יש לו על מי לסמוך.

אמירת תהילים

י"א שהרגיל לומר תהלים רשאי לומר אף בת"ב. [לקט יושר (ארו"ח עמי ק"ב)]. ויש מותרים אף למי שאינו רגיל. [פ"מ"ג (סי' תקנ"ד אי"א סי"ק ז)]. ויש אוסרים לגמרי. [הח"ח חובא בשעה"צ (אות ח)]. ועיי במ"ב (שם סי"ק ז)]. ולמעשה הרגיל רשאי לאמרם (ובעת"ב אחר הצות מותר בכל אופן). [הגרשז"א זצ"ל (שם תפלה הגה כז)]. ועיי בדברי סופרים (אבלות עמי ג אות כה) בשם החזו"א. [דעת האור לציון (שם) לאסור].

קרי"ש על המטה

קוראים קרי"ש על המטה בתשעה באב וי"א שאף פסוקים של רחמים שמוסיפים כל יום מותר לאומרם. [ת"יב שחל בשבת (פ"יו סוף הגה כא)]. וי"א שדוקא פרשיות המבוארות בשו"ע סי' רל"ט (סעי' א) מותר לאומרם כי הם בכלל סדר היום, אבל פרשה ב' וג' של קרי"ש ושאר הוספות לא יאמר בת"ב. [הגר"נק"ז זצ"ל (קע"מ פ"ח הגה ט)].

ללמוד בעיון בדברים המותרים

מותר ללמוד אף בעיון בדברים המותרים, אבל לימוד מתוך פלפול שאלה ותירוץ, אסור. [חזו"א (דברי סופרים קיצור הל' אבלות עמי ג אות כד) והגרשז"א זצ"ל (שם פט"ו הגה א)]. וכן מדויק במ"ב (סי"ק ד). ודעת האור לציון (שם) להקל ללמוד בעיון למי שבלא"ה יתבטל לגמרי מלימודו. ועיי שמעתא עמיקתא גליון ק"ג].

לימוד עם חברות בדברים המותרים

מותר ללמוד בדברים המותרים אף בחברות. [חזו"א (דברי סופרים הל' אבלות עמי ג אות כד)]. אלא דלכא"ז צ"ע, דהרי פסק השו"ע (יו"ד סי' שפ"ד ט' ד) לענין אבל דרשאי ללמוד בינו לבין עצמו, אבל אינו לומד עם אחרים, ע"כ. וכי"כ במ"א (סי' תקנ"ד סי"ב), וצ"ע].

כתיבת הידושי תורה

י"א שמותר לכתוב חידושי תורה שהתחדשו לו במקרה (אע"פ שאסור ללמוד בדברים אלו בת"ב). [ערוה"ש (יו"ד סי' שפ"ד אות ה)]. ויש אוסרים. [הגר"ש קלוגר זצ"ל (האלף לך שלמה יו"ד סי' שיב) ושער"ת (סי' תקנ"ד סי"ק ב)]. ומי"מ מי שידוע בעצמו שודאי ישכח עד הלילה יכול לציון מה שחידש ראשי דברים כדי לעורר הזכרון ולהעתיקו אחר כך. [שד"ח (מע' בהמ"צ סי' ב אות ז)]. ודברים המותרים ללמוד בהם, מותר לסכמם בכתב. [עיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון ק"ג].

להבין קריאת התורה

בעל קורא הקורא קריאות היום רשאי לחזור עליהן בת"ב. [רמ"א (שם סעי' ז) ומי"ב (סי"ק ח)].

שינה על הקרקע

יש נוהגים לשכב בליל ת"ב מוטה על הארץ, ומשים אבן תחת ראשו. [שו"ע (סי' תקנה סעי' ב)]. וי"א שעכ"פ יש לאדם להצטער בענין משכבו בליל ת"ב, שאם רגיל לשכב בבי' כרים לא ישכב כי אם באחד, ויש בני"א משימים אבן תחת מראשותיהם, זכר למה שנאמר: ויקח מאבני המקום (בראשית כה, יא) ש"ראה החורבן. מיהו עוברות או בני"א חלשים שאינם יכולים להצטער, אינן חייבים בכל זה. [רמ"א (שם) ומי"ב (סי"ק ו)].

הרחקות

נכון שלא לישן יחד בליל ת"ב. [שו"ע (שם סעי' יח)]. ובלילה יש להחמיר בנגיעה וביום יש להקל. [מ"ב (סי"ק לו) וכתב השעה"צ (מוד מת) דאם בת"ב הולכות מקושטות יש להחמיר בו אף ביום]. ושאר הרחקות המבוארות ביו"ד סימן קצ"יה לא נהגו בהן איסור. [הגרשי"א זצ"ל (קע"מ הגהות הגר"ח"ק פ"ח אות לח) ותו"ה (ח"ג סמי' קע"ח)]. וי"א שנוכון להחמיר בזה. [המה"ב משמע דאין איסור אלא בנגיעה דחמיר טפי. ועיי כה"ח (אות קפח) שבהיא בשם הבאי"ח שנוכן להחמיר לענין הושטה. ומסביר דה"ח בשאר הרחקות דהרי חמורים הם מהושטה, עיי בפוסקים בסימן הני"ל].

ישיבה על הקרקע

ישיבה על הקרקע

ליל תי"ב ויומו, יושבים על הארץ עד תפלת מנחה. [שו"ע (סי' תקנ"ט סעי' א)]. ונוהגים להקל בזה לאחר חצות היום. [רמ"א (שם)].

פפסלים נמוכים

מותר לשבת על ספסל נמוך למי שקשה לו לשבת על הארץ. [מ"ב (סי"ק יא)]. וכל שיושב בגובה של עד גי"ט מותר. [דעת תורה (יו"ד סי' שפז)]. ועיי"ש שכתב דכל זה דוקא כשאין חלל מלמטה, אבל אם יושב על כסא ויש חלל מלמטה אז כל שיש חלל טפח הוי הפסק ולא חשיב שיושב על הארץ]. ואי"צ לדקדק בספסלים נמוכים שיהיו גובהם פחות מגי"ט, אלא העיקר שיהיו נמוכים מהרגיל. [חזו"א (ארחות רבנו ח"ב עמי קלח) והגרשז"א זצ"ל (שם הגה 25)]. ויש מפוסקי ספרד שהורו לשבת בגובה פחות מטפח. [בן אב"ש חי (דברים אות כ) וכה"ח (סי' תקנ"ב אות ט)]. ועיי בשער החיים (פ"ב אות ה סי"ק יא)].

ישיבה בכלי תהבורה

מותר לנסוע במכונית, אוטובוס וכדו' אע"פ שצריך לשבת כדרכו. [הגרשי"א זצ"ל (אשרי האישי פעי"א אות טז)]. ומי"מ בנסיעה באוטובוס אם אין מקום דחוק ויש אפשרות לעמוד ואין הנסיעה ארוכה מדי ראוי לעמוד ומי"מ אי"צ להמנע מנסיעה כאשר אין אפשרות לעמוד. [הגרשז"א זצ"ל (שם אות ה)].

להריח בשמים

י"א שאין להריח בשמים בת"ב משום תענוג, וי"א שדוקא במוצי"ש (כשחל ת"ב ביום ראשון או נדחה) אסור משום דהוי תענוג להשיב נפש יתירה. [שעה"צ סי' תקנו סי"ק א)]. ולמעשה יש להמנע. [כה"ח (אות ד) והגרשי"א זצ"ל (אשרי האישי פעי"א אות לח)].

הרחת טבך

אף על פי שהרחת טבך קילא מהרחת בשמים מי"מ ראוי להמנע ממנה (אא"כ עושה לצורך ריפור). [הגרשי"א זצ"ל (אשרי האישי פעי"א אות לח)].

עשיית מלאכה ומשא ומתן

מנהג להמנע מעשיית מלאכה

מקום שנהגו לעשות מלאכה בת"ב עושין, במקום שנהגו שלא לעשות אין עושים אפי' בלילה, ובכל מקום תי"ח בטלים, וכל הרוצה להחמיר ע"ע להתנהג כמנהג התי"ח רשאי. [שו"ע (סי' תקנ"ד סעי' כב) ומי"ב (סי"ק מג)]. ולא נהגו באיסור מלאכה כי אם עד חצות. [רמ"א (שם)]. והנוהגים שלא לעשות, עושים כן שלא להסיח דעתם מהאבלות. [מ"ב (סי"ק מג)].

מלאכה ארעית

במקום שנהגו להחמיר, נוהגים להמנע מכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת, אפי' מעשה הדיוט, אבל דבר שאין בה שיהוי, כגון הדלקת נרות וכדו', מותרת. [רמ"א (שם)].

עיי עכו"ם

אפי' במקום שנהגו שלא לעשות, מותר עיי' אינו יהודי, אפי' בביתו. [שו"ע (סעי' כב)]. ואם א"א בנכרי מותר לעשותה בעצמו כמו בחוה"מ. [מ"ב (סי"ק מז)]. אכן לבנות בנין דאושא מילתא אסור אפי' עיי' עכו"ם. [מ"ב (סי"ק מז)]. ואם עושה בקבלנות עיי' גוי מותר. [מ"ב (סי' תקנ"א סי"ק יב)].

דברי האב"ד

מלאכת דבר האבד מותרת, כדרך שאמרו בחולו של מועד. [שו"ע (סעי' כג)]. ועיי בערוה"ש (אות כא) שכת' דמטעם זה כשחל יום השוק בת"ב אנו מתירים לאופים לאפות לחם בבוקר כדי שיהא מוכנים ליום השוק דגם זה הוי כדבר האבד וכן ביריד או שיירות באים מותר לקנות מהם אפי' במקום שאין עושין מלאכה וכי"ש למכור אך מה שיכול לעשות בצניעא יותר טוב, ע"כ].

פרקמטיא

פרקמטיא להרויח ולהשתכר במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה אסור, ובמקום שנהגו לעשות, מותר אלא שממעט שאפי' משנכנס אב ממעטין מלישא איתן (ועיי' משי"כ לענין זה בהלכות מצויות ליתמי בהמ"צ – גליון רכ"ז)]. [שו"ע (סי' תקנ"ד סעי' כב)]. ולאחר חצות שרי. [עיי"ש ברמ"א. ושם מיירי לענין מלאכה, אלא שבשו"ע משמע שהא בהא תליא. וכן מבואר במי"ב (סי"ק מט)].

פרקמטיא אבודה

אף במקום שנהגו לאסור פרמקטיא, אם יש יריד מותר למכור משום שהוא דבר האבד וכמו כן מותר לקנות מהם עיי' עכו"ם אפי' קודם חצות, אבל עיי' עצמו יש להחמיר אם הוא בפרהסיא ולרבים. [מ"ב (סי"ק מח)]. וביאור הלכה (שם). ובמ"ב (שם) כתי' שלא יעשה בעצמו משום היסח הדעת מהאבילות. ויש ליישב הטעמים, ואכמ"ל].

סימן ברכה

כל העושה מלאכה בת"ב, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה. [שו"ע (סי' תקנ"ד סעי' כד)]. ואפי' במקום שנהגו לעשות, ואף לאחר חצות, אלא שכל זה דוקא כשקובע עצמו למלאכה ומסית דעתו מהאבילות. ועיי'כ אף שמותר לעשות מלאכה ולישא איתן אחר חצות לא ימשוך בעסקו כדי שלא יסיח דעתו מן האבילות. [מ"ב (סי"ק מט) ושעה"צ (אות ג)].

קנית ומכירת דברי מאכל

נוהגים למכור ולקנות דברי מאכל, אף קודם חצות. [כה"ח (סי' תקנ"ד אות ק)].

קיימנות

מותר לערוך קייטנה בת"ב עיי"מ להקל על הורי הילדים להתענות. ומי"מ אין על המארגנים לקחת הכסף בתורת תשלום אלא בתורת מתנה. [הגרשי"א זצ"ל (תורת המועדים אות כז)]. ויקחם לפניו או אחרי ת"ב שהרי אין נותנים מתנות בת"ב.

ציצית ותפילין

עטיפת הטלית

הגרבה מקומות נוהגים שלא להתעטף בטלית בת"ב בשחרית, אלא לובשים ט"ק תחת בגדיו בלא ברכה, ובמנחה מברך עליו. [עיי' שו"ע (סי' תקנה סעי' א) ומי"ב (סי"ק ד)]. ומי"מ אם פשט הטי"ק בלילה צריך לברך עליו בבוקר. [מ"ב (סי"ק א)]. ואם אפשר לא יפשוט הטי"ק בלילה לצאת דעת הסוברים שא"צ לברך. [עיי' סדור הגר"י עמדן ולוח ארי"י. וכן נהג הגרשז"א זצ"ל (הגה 32)].

אחיזת הציציות בשעת אמירת קרי"ש

המנחה שלא אוחזים בציציות בקרי"ש של שחרית. [הגר"נק"ז זצ"ל (קע"מ פ"ח הגה לד) ועוד].

הנחת תפילין

בהרבה מקומות נוהגים שלא להניח תפילין בת"ב בשחרית, ובמנחה מניחים התפילין ומברכים עליהם (והנוהג להניח תפילין של ר"ת מניחם במנחה). [שו"ע (שם) ומי"ב (סי"ק ד)].

הליצת התפילין לפני מעריב
יש לחלוץ התפילין קודם תפלת ערבית. [מ"ב (סי' ל סי"ק ח), עיי"ש שמבואר דהקפידא היא כשאינו נמצא בצניעא. ועיי עוד כה"ח (סי' תקנה אות ח)].

אמירת פרשת קריש לו

י"א שיש להיזהר שלא לקרא בעת הנחת התפילין, פרשיות קי"ש וכן פרשת קדש דהוא רק כקורא בתורה ור"מ אסור כל היום. [מ"ב (שם סי"ק ה)]. ויש מקילים בזה. [כה"ח (שם אות ז) ושבט הלוי (ח"ט סי' קל"ג אות ב) ושכן הוראת רבותינו]. וכן הדין לענין הפסוקים "ומחמכתך קל עליון" וי"ארשתיך וגו"י' לנוהגים לאומרם כל יום.

הנחת תפילין למי שאוכל בת"ב

חולה האוכל (אכילת קבע) בת"ב, י"א שאינו מניח תפילין בשחרית. ואם בא לאכול לאחר חצות ניinch תפילין לפני האכילה ובתפלת מנחה נינחם שנית. [הגרשז"א זצ"ל (פט"ו אות ה)]. וי"א שאם מתפלל שחרית תוך ביתו ביחידות יתפלל עם התפילין, ואם מתפלל בבהכ"ע יתפלל בלא תפילין, ובכל אופן במנחה יכול להתפלל עם התפילין שלא לפרוש מן הצבור. [שבה"ל (ח"ט סי' קל"ג אות ב)].

דינים הנוהגים בבית הכנסת

פרוכת הארץ הקודש

מסירין הפרוכת מלפני הארון על שם בצע אמרתו (איכה ב, ז). [רמ"א (סי' תקנט סעי' ב)].
תאורה בבית הכנסת

אין מדליקין נרות בלילה, כי אם נר אחד לומר לאורו קינות ואיכה. [שו"ע (סי' תקנט סעי' ג)]. ועל פי זה יש נוהגים למעט את התאורה בבית הכנסת. ולמנחה מדליקין, וכן כשיש ברית מילה, בשעה שמביאין התינוק למול. [מ"ב (סי' קטו)]. ודעת הגרשו"א זצ"ל (שם סוף הגה' ע"ג) שראוי לנהוג גם בבית למעט בתאורה מן הרגיל, שתהא קצת נכרת אבלות היום].

חוספות בתפלה

נחם ועננו

בת"ב אומר בבונה ירושלים נחם ה' אלקינו את אבלי ציון וכו', ועננו וכו' בשומע תפלה, ואם לא אמר לא זה ולא זה, אין מחזירין אותו. [שו"ע (סי' תקנט סעי' א)]. ולפי מנהג בני אשכנז אין אומרים נחם רק במנחה, לפי שאז הציתו במקדש אש ולכן מתפללים אז על הנחמה. [רמ"א (שם)]. וכמ"כ הקהל אינו אומר עננו אלא במנחה (לפי מנהג זה). [רמ"א (סי' תקסה סעי' ג)].

אינו מתענה

מי שאינו מתענה (דהיינו שאכל כשיעור) אינו אומר עננו. [בה"ח (שם ד"ה בין) דעת הגרשו"א זצ"ל (הלכות פ"ג אות ז) שיאמר עננו ויגיד "ביום צום התענית הזה!". מיהו אומר נחם בתפלת י"ח. [כן מוכח מהמ"ב (סי' ק"ה) שדוקא לענין בהמ"ז יש מח' אי יזכירו. וכן פסק האו"ח לציון (ח"ג פכ"ט אות ז)].

שכה לומר נחם או עננו

אם לא אמר נחם, אין מחזירין אותו. [שו"ע (סי' תקנט סעי' א)]. ואם נזכר קודם שחתם רצה אומר שם דהיינו קודם ותחינה וא"צ לחתום בברוך מנחם ציון אלא ותחינה עינינו עד סוף הברכה. [מ"ב (סי' ק"ב)]. ואם לא אמר עננו, אין מחזירין אותו. [שו"ע (סי' תקנט סעי' א)]. ועיין עוד פרטים בזה בהלכות מצויות לדי' תעניות – גליון ש"ב.

תפלת ערבית

קריאת מגילת איכה

קוראים מגילת איכה בלילה. [רמ"א (סי' תקנט סעי' ב) ומ"ב (סי' ק"ד)]. ויש נוהגים לברך עליה על מקרא מגילה בפרט אם קוראים אותה מתוך מגילה מקלף. [מ"ב (סי' תצ סעי' יט)]. ועיי' בלבוש (סי' תקנט סעי' א) ובמחצית (שם)]. [הקוראים אותה ביחידות (ללא עשרה) אין מברכים עליה.

לקרוא בלחש עם הבעל קורא

כשקוראים המגלה מתוך ספר כל יחיד יחיד יקרא עם הבעל קורא בלחש. [מ"ב (סי' קטו)]. אבל אם קוראים מתוך קלף יוצאים ידי"ח עיי' שמיעה מהבעל קורא. [בעל השש"כ (אשרי האיש פמ"ד הגה' ק)].

סדר תפלת ערבית

בליל ת"ב מתפללים ערבית ואחר שמו"ע אומר קדיש תתקבל, ואומרים איכה וקיינות (אפי' ביחידות ובכה"ג ללא ברכה), ואומרים סדר קדושה (ללא אמירת "יובא לציון גואל"), ומתחיל מואתה קדוש, ואם חל במוצ"ש אין אומרים ויהי נועם. [שו"ע (סי' תקנט סעי' ב) ומ"ב (סי' ק"ד, ה, ת) ושעה"צ (אות ג)]. וכמו כן אם חל במוצ"ש לא אומרים "למנצח בניגונת" ולא "ויתן לך". [רמ"א (שם)].

תפלת שחרית

ברכת שעשה לי כל צרכי

מברכים ברכת שעשה לי כל צרכי אע"פ שנעילת הסנדל אסורה בת"ב. [מ"ב (סי' תקנט ס"ק לא)].
פרשת העקדה, פרשת התמיד ועוד

מותר לומר פרשת העקדה, פרשת התמיד, משנת איזהו מקומן והברייתא של ר' ישמעל [גני' בשו"ע (שם סעי' ג) ומ"ב (סי' ז) וערוה"ש (אות ז)] וכן פרשת הכיור. [בעל השבת הלוי (מבית לוי ח"ג)].
אמירת קיינות

אחר קה"ת מחזירין הסי'ת לארון קודש ואומרים קיינות. ומאריכין ביום לומר הקיינות עד מעט קודם חצות. [רמ"א (שם)]. כדי שלא יבואו לעשות מלאכה בעת ההוא. [מ"ב (סי' ק"ג)].

מעט קיינות כבוונה

מוטב מעט קיינות כבוונה מהרבה ללא כוונה. [הגרשו"א זצ"ל (אשרי האיש פמ"א אות ג)].

דיבור בשעת הקיינות

בשעת הקיינות אסור לדבר ולצאת החוצה, כדי שלא יסיח לבו מהאבל, וכל שכן שלא לשיח עם עובד כוכבים. [שו"ע (סי' תקנט סעי' ה)].

איכה

טוב לחזור לקראות מגילת איכה ביום אפי' ביחידות [מ"ב (סי' ב)], ומי"מ לא מברכים על קריאה זו. [לוח אר"י וזה השלחן (ח"ג נוסח התפילות הגה' 148)].

תפלת מנחה

שיר של יום ואין כאלוקינו

במנחה אומרים שיר של יום ואין כאלוקינו. [לוח אר"י. ועיי' במהר"ל דיסקין (קו"א סי' עא)].
קריאת התורה

קורין בתורה כבשאר התעניות. ועיי' בזה בהלכות מצויות לימי התעניות – גליון ש"ב.

עטיפת הטלית והנחת תפילין

עיי' מש"כ בזה לעיל.

נשיאת כפים

עיי' מש"כ בזה בהלכות מצויות לימי התעניות – גליון ש"ב.

דיני קריאת התורה

קריאת התורה כשאר עשרה מתענים

י"א שבת"ב אפי' אין שם מתענים רק שבעה והשאר אינם מתענים שהם אנוסים שהם חולים יכולים לקרות ויחל. [מ"ב (סי' תקסו ס"ק יד)]. וכן הוא המנהג. [אג"מ (ח"ד סי' קג)]. ומי"מ י"א שלכתחלה אם אפשר יש לחזור אחר עשרה מתענים. [כה"ח (אות לב)]. ואם אלו שאכלו אכלו פחות פחות מכשיעור, קוראים ויחל אפי' אם כולם אכלו. [צ"ח (חט"ו סי' לב) וש"א נשמ"א סי' תקנט ס"ק ב]]. ועיי' בזה בהלכות מצויות לימי התעניות – גליון ש"ב.

עליה לתורה למי שאינו מתענה

י"א שאף הרשאי לאכול בת"ב יכול לעלות לתורה. [ח"ת (סי' קנז)]. וי"א שאינו עולה. [רע"א (ק' סי' כד)]. ועכ"פ במקום שהחולה אכל פחות פחות מכשיעור בכלל מתענה הוא ועולה לקר"ה"ת. [מרחשת (ח"א סי' יד אות ז) והגרשו"א זצ"ל (שש"מ סי' תקנט ס"ק ב) וסי' תרט ס"ק טו ושש"כ פל"ט הגה' קכב)].

עליה לתורה לנער בר מצוה בת"ב

נער שנעשה בר מצוה בת"ב נכון לקרותו עליה בקריאת התורה שבתפלת מנחה. [הגרשו"א זצ"ל (הלכות פט"ו אות ח ובגה"ג 9) כיון שיש שמחה בעליה זו והאב מברך אחריה ברוך שפטרנו].

אבל לעלות לתורה

מותר לאבל לעלות לתורה בת"ב. [שע"ת (סי' תקנד אות א)]. אלא ש"א שבתפלת מנחה לא יעלה (כיון שאין אומרים קיינות אין עליו לצאת לביה"כ, עיי"ש). [כה"ח (סי' תקנט אות ג)].

ברכת הגומל

אין לברך ברכת הגומל בת"ב. [עיי' בשו"ע (מע' בהמ"ז סי' ב' אות ג)]. ובכה"ח (סי' תקנט אות לח) כתב שאין מן הראוי לברך ביום זה לפני קהל ועדה ברכת הגומל. וכן פסק האור לציון (פכ"ה אות ז) שאין לברכה].

הכנות לצורך מוצאי ת"ב

כיבוד הבית והצעת המיטות

אין מציעין המיטות ואין מכבדין את הבית קודם חצות. [ערוה"ש (סי' תקנד אות כא)]. ויש הנוהגים בעדות המזרח ששוטפים ומסדרים את הבית בת"ב אחר חצות סימן שמתכוננים לגאולה. [מועד לכל חי (פלאגי סי' י אות פז) ובמבית לוי (עמ' מט) כתי' שאין זה מנהג בני אשכנז].

שטיפת כליים

אין להדיח ולשפשף הכלים בליל ת"ב. [מקור חיים (ססי' תקנז)]. [ועיי' יש להזהר בת"ב החל במוצ"ש שלא לשטוף הכלים שנתרו מסעודות שבת, אלא ישרה אותה במים בלבד].

הכנת מזוודות והפציע לצורך מוצאי ת"ב

אין להתעסק באריות חפצים וארגון נסיעה לצורך מוצאי ת"ב (כגון בחורי ישיבות החוזרים לביתם מוצאי ת"ב). [הגרשו"א זצ"ל (הלכות פט"ו סוף הגה' 45)].

מוצאי תשעה באב

נטילת ידים לאחר הצום

יש לנטול ידים אחרי הצום גי"פ לסירוגין עד סוף הפרק. [לוח אר"י והגרשו"א זצ"ל (שם הגה' 15)].

בשר ויין

לאחר התענית מותר לספר ולכבס מיד וכן הדין בבשר ויין. [שו"ע (סי' תקנא סעי' ז) ומ"ב (סי' ק"ז)]. מי"מ יש מבני ספרד שנוהגים שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בליל עשירי ויום עשירי. [כן משמעות השו"ע (סי' תקנא)]. וכ"כ האור לציון (ח"ג פכ"ט אות כז) שכן יש לנהוג. ועיי' במועד לכל חי (פלאגי סי' י אות צב). אולם עיי' בבא"ח (דברים טו) שהיו רגילים לאכול בשר מליל עשירין. ומנהג בני אשכנז להחמיר עד חצות היום. [רמ"א (שם)].

רחיצה, תספורת, כיבוס ושאר דיני אבלות

מנהג בני אשכנז שלא לרחוץ במרחץ ולספר ולכבס עד חצות יום עשירי. [מ"ב (שם ס"ק ג)].

יולדות

יולדות הצמות יכולות לאכול בשר ולשתות יין בעשירי באב בפרט בת"ב נדחה. [שע"ת (סי' תקנא ס"ק ב) וכה"ח (אות יא)].

רחיצה בבית ובצוננים

רחיצה בסורה היא אפי' בבית (ולאו דוקא במרחץ). [הגר"ח זצ"ל (קע"מ פ"ח הגה' מא)]. ועיי' בתשובות והנהגות (ח"ב סי' רס) ובנטעי גביראל (פכ"ה אות א)]. ורחיצה בצוננן מותרת מיד לאחר ת"ב. [כן משמע מהמקור חיים (שם)]. ודעת בעל השב"ח (מבית לוי בהמ"ז עמ' לוט) להחמיר אפי"כ חל ת"ב ביום ה'.

מצטער מהמת מניעת הרחיצה

מי שמניעת הרחיצה גורמת לו צער ראשי להתרחץ. [הגרשו"א זצ"ל (שם פ"ד הגה' כז)].

שמיעת שירים

נוהגים שלא לשמוע כלי שיר עד חצות היום. [עיי' במ"ב (סי' ק"ב)].

הפירה

תפירת בגדים מותרת מיד אחר ת"ב, כי אין מפורש בפוסקים לאסור בזה. [בעל האג"מ (שמע"א דמשה עמ' תלו)].

ברכת שהחיינו

הנוהגים להחמיר שלא לברך שהחיינו מי"ז? בתמוז ראוי שלא לומר שהחיינו אף ביום עשירי (בלילה וביום, ולבני אשכנז ביום עד חצות). [כה"ח (סי' תקנא אות ח)].

משא ומתן של שמחה

משא ומתן מותרת לגמרי מיד במוצאי ת"ב. [הגר"ח זצ"ל (שבת ח"ב עמ' שכה)].

טוב לנהוג פרישה בליל יו"ד אם לא בליל טבילה או יוצא לדרך או בא מן הדרך. [מ"ב (סי' ק"ב)]. ולענין שבת שחל בו ת"ב, עיי' מש"כ בגליון רע"ד].

חל ת"ב ביום המישי

כשחל ת"ב ביום ה' שאז יום עשירי הוא ער"ש מותר לרחוץ במרחץ ולספר ולכבס לכבוד שבת. [מ"ב (סי' ק"ג)]. וכן דעת הגרשו"א זצ"ל (הגה' כז) שמותר אף כיבוס, דלא כלוח אר"י שתי' שנוהגים איסור בכיבוס, עיי"ש].

שלא לצורך שבת

י"א שמסתבר כשחל ת"ב ביום ה' דברים אלו מותרים רק לצורך שבת. [כן משמע מלשון הפוסקים שהתירו לכבוד שבת. וכ"כ הגרשו"א זצ"ל (שם)]. אלא דיש לדחות שהתירו עיי"מ שיהיו פנוים לצורכי שבת. ומי"מ בכיבוס במכונת כביסה, אפשר להוסיף גם כביסה שלא לצורך שבת. [הגרשו"א זצ"ל (שם)]. וי"א שהתירו דברים אלו אף שלא לצורך שבת, אלא שכביסו אפשר להקל מהלילה ובתספורת ורחיצה מהבוקר. [הגר"ח זצ"ל (קע"מ פ"ח הגה' מב) וכיבוס מותר לכתחלה בלילה לכבוד שבת כיון שתקנת עזרא לכבס ביום המישי, וממילא מותר גם מה שא"צ לשבת משום שבכה"ג לא גזרו, אבל אסור להתרחץ ולהסתפר עד הבוקר, אבל בבוקר מותר אף שלא לצורך שבת משום שאין זה אלא מנהג ובערשי לא נהנו איסור משום כבוד שבת וממילא מותר בכל ענין]. לצורך שבת ניתן להקל אף בענין רחיצה ותספורת מהערב. [מחזה אליהו (סי' פו)]. ולבישת בגדים מכובסים מותרת מהיום לכבוד שבת או לאחר חצות אף שלא לצורך שבת. [הגר"ח זצ"ל (שם)].

קידוש לבנה

טעויה לפני קידוש הלבנה

לפני שמקדש הלבנה צריך לטעום ממאכל. ואם ביזו לקדש הלבנה בצבור יכול לקדש עמהם אף שלא טעם משום ברוב עם עם הדרת מלך. [מ"ב (סי' תכו ס"ק יא) ושעה"צ (אות ט)].

לבישת נעלים

במוצאי ת"ב צריך ליזהר שלא לקדש בלי מנעלים. [מ"ב (סי' תכו ס"ק יא)]. וגם ההולכים בנעלי גומי וכדו' עליהם להחליף נעלים קודם קידוש לבנה, ולא רק הנוהגים ללכת יחף. [הגר"ח"ק שליט"א (אשי ישראל פ"מ הגה' נא)].

שיירת טובים מאורות

י"א שמי שנוהג לקדש הלבנה אחרי ת"ב יכולים לשיר הפזמון "טובים מאורות". בפרט במוצאי ת"ב נדחה. [עיי' בזה מש"כ בהלכות מצויות לתעניות – גליון ש"ב].

להאזנה לשיעורי בעמח"ם שמעתא עמיקתא שליט"א במספר ישיור 073-295-1244

להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות יש לשלוח דוא"ל למערכת: amikta@amikta.co.il

© שמעתא עמיקתא – לרפ"ש של חנה דינה בת צירל בתושח"י – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503